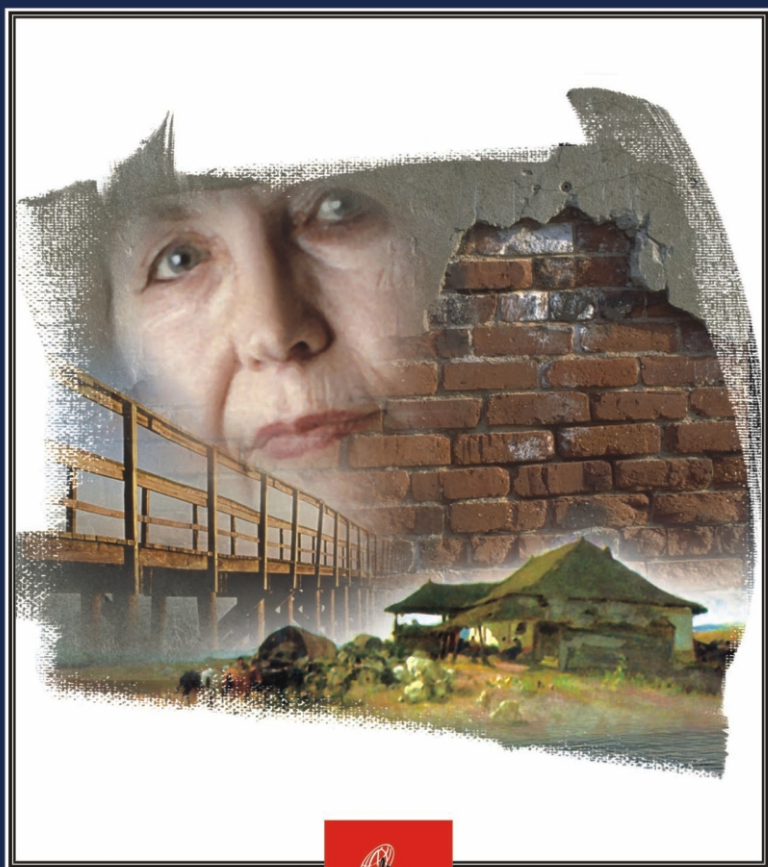

biblioteca școlarului

IOAN SLAVICI

MARA

Litera
INTERNĂȚIONAL

biblioteca școlarului

Ioan
SLAVICI

MARA

INTERNAȚIONAL

BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE

Slavici a intuit prea bine și rotația caracterului într-o familie, fenomen mai însemnat și mai vădit într-o societate rudimentară. Cu toate că s-ar părea că stau față în față tinerii cu nouă mentalitate și bătrânii înțepeniți de prejudecăți, de fapt nu e vorba decât de o scurtă criză de transmitere a deprinderilor ereditare. Cei tineri au întocmai aceleași idei preconcepute ca și bătrânii și suferința lor vine din călcarea lor. Iar vițiile părinților răsar reîmprospătate la copii. Națl e posac, leneș, chinuit de cazuri de conștiință, brutal și delicat ca și tatăl său, iar Persida așezată în fruntea unei cârciume devine prin instinct avară, autoritară și plină de orgoliu familial.

Înșușirea esențială a lui Slavici este însă de a analiza dragostea, de a fi un poet și un critic al eroticii rurale, dintr-o provincie cu oameni mai propășiți sufletește, în stare de nuanțe și de introspecții, deși neruți încă din hieratica etnografică. Jumătate de roman notează încet, răbdător, aprinderea, propagarea și izbucnirea iubirii la o fată conștientă prin frumusețe de farmecele ei, întâi provocatoare și nehotărâtă, apoi stăpânită și în stare de orice jertfă. Sentimentul se strecoară la început ca un simplu capriciu, se îndreptățește cu mila și devine la sfârșit jărativ mistuitor. Mara știe puterea lui de neînvins. Respingând ideea însoțirii cu Națl, nu învinovățește pe fată și nici n-o sfătuiește să se învingă:

„ — Nu, fata mea, zise Mara liniștită. Așa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neștiute și te miri unde ajungi; te-apucă — așa din senin — câteodată ceva, și te miri la ce te duce. Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce ți-e scris, are neapărat să ți se întâmple: voința lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe.“

Așadar, dragostea e văzută ca un destin, și autorul, scutit de a o mai motiva, o descrie doar. Treapta cea mai de sus a ei este, față de un bărbat sfios și fără voință, dezvoltarea femeii înseși în care patima se amestecă cu milă maternă:

„ — Ce e, Ignatius? grăi dânsa. Ce s-a întâmplat? (Nașl bătuse pe tată-său.) Cum a căzut o atât de groaznică nenorocire pe capul tău?

Era în acel Ignatius, pe care nu-l mai auzise de la nimeni, în tonul în care vorbea ea, în întreaga ei fire atâta căldură, atâta inimă deschisă, o atât de curată iubire, încât el rămase cuprins de uimire și uitându-se la ea ca la o ivire mai presus de fire...

— Nu! grăi dânsa în cele din urmă cu liniștită hotărâre, n-am să mă înspăimânt, n-am să fug, n-am să te părăsesc, zise, și-i apucă mâna și se alipi de el și-și trecu gingaș brațul peste gâtul lui.“

Atâta vreme cât descrie latura automată a dragostei, Slavici e ascuțit și dramatic. Când însă năzuiește a da eroilor fineți sufletești de oraș, complicații culturale, tonul apare cu desăvârșire fals și didactic.

G. CĂLINESCU, Istoria literaturii române de la origini până în prezent, București, Fundația pentru literatură și artă, 1941, p. 452—453.

Preocupat de problema etică și educativă, Slavici fixează nu numai tipul unui scriitor, cum Ardealul a produs mai mulți de la el încoace, dar și un tip social mai general, în care s-a recunoscut multă vreme sănătatea sufletească a regiunii. În amintirile sale, scriitorul și-a destăinuit crezul moral, făcut din cumpătare și spirit al dreptății și adevărului, lămurind în același timp izvoarele îndrumărilor sale, între care se disting în chip destul de curios socialismul lui Louis Blanc alături de vechile norme ale înțelepciunii chineze: „Dându-mi silința să potrivesc, scrie Slavici, propriul meu fel de a fi cu cele zise de Lorenz Stein și cu cele scrise de Louis Blanc despre trebuințele omenești, m-am pătruns pentru întreaga mea viață de rostul nu numai economic, ci totodată și moral al îndrumării de a mă mulțumi cu puțin. Nu numai trebuințele prea multe și prea mari sunt nesecat izvor de rele îndemnuri, dar și dacă obârșia sărăciei sunt trebuințele nemăsurate, e mare bogăție să te mulțumești cu puțin și în același timp, mulțumindu-te cu puțin, lași prisosul pentru alții... Vorbind apoi undeva despre înțelepciunea practică, Schopenhauer zice că Confucius a fost cel mai cu minte dintre oamenii ce au trăit pe fața pământului.

Mă simțeam mereu îndemnat a mă dumeri de ce anume Schopenhauer a zis aceasta și am citit cu multă râvnă tot ceea ce mi-a căzut în mână despre viața lui Confucius și despre îndrumările date de dânsul. Acestea mi s-au părut și mi se par și acum atât de înțelepte, încât

mă simt mulțumit de mine însumi și-mi fac muștrări când se-ntâmplă să cad în păcatul de a mă fi abătut de la cele mai însemnate dintre ele. Tot ținând seama de aceste, sunt deci nevoit a judeca și când e vorba de fapte săvârșite de alții. Acestea sunt mai ales patru: iubirea de dreptate, iubirea de adevăr, buna-credință și mai ales sinceritatea, fără de care și cele mai frumoase fapte sunt fățarnicie vrednică de dispreț. “Confesiunea aceasta urma, la data în care este făcută, să scuze sau cel puțin să explice îndărătnicia scriitorului pe căi atât de rău văzute. Linia sa a fost aceea a statorniciei, pentru a nu spune a rigidității. Totuși în natura sa există și un spirit de obediență, de care pare a fi conștient și pe care îl învederează singur încă din epoca sa de școlar la Timișoara, unde atitudinea lui dădea impresia unui prea accentuat conformism (cf. Lumea prin care am trecut, extras, pag. 42). Împrejurarea n-ar avea atâta importanță dacă ea n-ar explica felul de a fi al eroilor săi mai populari, un Popa Tanda, un Budulea taichii, în care revine însuși tipul moral al scriitorului. Slavici avea însă și simțul elementarului, în figuri ca Lică Sămădăul din Moara cu noroc, căpetenie haiducească a porcarilor din pusta arădană, primul dintr-o serie reprezentată și mai târziu (de pildă, de Sandu-Aldea, care regăsește pe întinderile Bărăganului același om), amestec de pasiune și disimulare, natură în fond complicată, cum se întâlnesc atâtea în mediile primitive. Din același șir de oameni face oarecum parte și Mara, din romanul cu același titlu (apărut în editura Luceafărul, la Budapesta, în 1906), precupeată bănățeană, văduvă întreprinzătoare, dominând cu strășnicie peste lumea ei de copii. Romanul înfățișează un conflict de rase și credințe, într-un mediu de conviețuire a românilor cu germanii, cu deznodământ tragic. Compoziție epică sobră, Mara este primul roman obiectiv al Ardealului. Când Slavici părăsește însă mediul rural al locurilor unde se născuse și copilărise, creația sa devine artificială, ca în Cel din urmă armaș, 1923, unde ni se descrie descompunerea morală a unui boier din vechiul regat, interesul scrierii păstrându-se prin paginile ei de cronică, în care oamenii publici ai epocii de după 1875 apar cu numele lor adevărate și în împrejurări istorice.

Tudor VIANU, I. Slavici, în: Șerban Cloculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Istoria literaturii române moderne, București, Casa Școalelor, 1944, reluată de Editura didactică și pedagogică, 1971, p. 267—268.

Mara este văduva unui cârpaci sau cizmar, care a lăsat-o cu o casă și doi copii mici: Persida și Trică. Femeia e energetică, voluntară și știe să ducă pe umerii ei voinici, mai bine chiar decât răposatul, îndatoririle ei. Ea își internează fata la o mănăstire de călugărițe catolice de la Lipova, iar pe băiat îl bagă ucenic la un cojocar sârb din Arad. Ea însăși e preocupată ambulantă, cumpărând și vânzând de toate, în târgurile de la Radna, Lipova și Arad. Se mai face și podăriță, închiriind un pod de peste Mureș, și întreprinde tot felul de negoțuri.

Idealul ei este să-și căpătuiască copiii; ea păstrează cu grijă într-o lădiță trei ciorapi de lână. Într-unul strânge creștari pentru fată, în altul pentru băiat și în al treilea pentru casă. Am totuși o îndoială în ceea ce privește personalitatea dominantă a acestei cărți. Dacă privim caracterul în funcție de voință, de personalitate energetică, firește, eroina titulară a volumului ar fi și personajul principal. Cred însă că structura acestui personaj dintr-o bucată nu este atât de interesantă ca psihologia Persidei și, paralel cu psihologia ei, aceea a tânărului măcelar Hubernațl, iubitul și mai târziu soțul ei.

Cartea este povestea tulburătoare a unei iubiri care se înfiripează prin „coup de foudre“, adică instantaneu, cu puterea unei fatalități. Tribulațiile acestei iubiri, până ce tinerii se căsătoresc în taină în fața unui preot ortodox, iar pe urmă și variațiile de temperatură ale acestei căsătorii, în care cel mai slab și nestatornic este Hubernațl, în timp ce Persida este fiica vrednică a mamei sale, voluntară și hotărâtă; iar când bărbatul ei, după ce își vede visul cu ochii, își temperează iubirea și își nesocotește îndatoririle, ea ține o măcelărie la Viena și apoi o cârciumă prin părțile Aradului. Așadar, interesul principal al cititorului e atras de această dragoste într-un fel nelegiuită, deși consacrată prin taina căsătoriei religioase, nelegiuită pentru că nici unul din tineri nu primește binecuvântarea părinților săi. În ochii unui tradiționalist ca Slavici, lipsa acestui element fundamental atrage subrezonia oricărei căsătorii. El o spune chiar în termenii proprii: „Fără de binecuvântarea părinților nu este cu putință fericirea casnică“. Aceasta este una din moralitățile romanului.

Șerban CIOCULESCU, Curs de istoria literaturii moderne. Literatura militantă. Partea a II-a, Iași, 1947, p. 47.

Nu de puține ori Mara a fost alăturată avarilor din literatura noastră. Nu e vorba numai de o exagerare, ci de o denaturare flagrantă

a personajului. În realitate, Mara nu e decât extrem de chibzuită. Iat-o făcând socoteala muncii zilnice: „Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecută, ci pentru toată viața. Scăzând dobânda din capete, ea pune la o parte banii pentru ziua de mâine, se duce la căpătâiul patului și aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrânețe și pentru înmormântare, altul pentru Persida și al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă zi fără ca ea să nu pună fie și măcar numai câte un creițar în fiecare din cei trei ciorapi.“ Femeia posedă o rară capacitate de a se chivernisi, și aceasta nu e, în fond, decât un mijloc de a învinge în viață, un aspect al instinctului de conservare, care nu trebuie condamnat. Văduvă sărmană, cu doi copii, Mara ar fi fost condamnată pieirii, ar fi devenit cerșetoare, într-o alcătuire socială în care toți se zbat cu desperare ca să-și câștige existența. Dintr-o experiență care nu era numai a sa, ci a generațiilor ce o precedaseră, Mara știe că trebuie să aduni „bani albi pentru zile negre“, căci dacă tu singur nu te vei îngriji de propriu-ți viitor, atunci altcineva cu atât mai puțin. Spiritul său prevăzător nu e deci, în fond, decât o reacție de apărare la un mod de viață, la un mecanism social de care dacă n-ar fi ținut seama s-ar fi pierdut. Acest spirit de prevedere, de chibzuință o împinge uneori spre manifestări reprobabile. Ceea ce este oarecum în firea lucrurilor, pentru că un echilibru desăvârșit, în condițiile date, era imposibil. Dacă Slavici ar fi creat din Mara un model de moralitate, în contextul social și moral în care-și mișca eroina, aceasta ar fi lăsat impresia de neveridicitate și convenționalism. Așa cum este, Mara e desăvârșită ca personaj tocmai prin complexitatea ei umană, cu alte cuvinte, tocmai prin realismul ei. Ceea ce constată și G. Călinescu: „Proporția aceea de zgârcenie și afecțiune materială, de hotărâre bărbătească și de sentiment al slăbiciunii femeiești e făcută cu o artă desăvârșită.“

Mara nu se putea sustrage unor legi obiective care guvernau societatea în care trăia, în special puterii suverane a banului. Aprecierea oamenilor nu se face, în lumea Marei, după capacități sau merite individuale, ci după mărimea averii. Văduva a fost, în viața ei, de nenumărate ori jignită pentru că era săracă și neajutorată. Cu firea ei aprigă și stăpânită de un puternic sentiment de demnitate omenească, înțeles, desigur, în contextul acelei mentalități, precupeța din Radna ia o sfântă hotărâre de a sfida pe cei avuți, depășindu-i prin avuție. Alt mijloc de a-și răzbuna

umilința ea nu înțelege și nici nu-i putem cere să fi înțeles, întrucât Mara e produsul tipic al propriei societăți. La jignirea adusă de Bocioacă, care l-a respins pe Trică de la ucenicie, mama îl încurajează și se aprinde: „Lasă, dragul mamei, grăi dânsa în cele din urmă îngrijită, căci am eu să te dau la o altă școală, mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău și ca mama ta, ci să stea ei și copiii lor în fața ta cum stăm noi acum în fața lor“. Creând o situație materială ridicată copiilor, Mara înțelege să răzbune umilințele suportate de ea. Vitregiile soartei, suferințele, în capitalism, nu pot să fie ameliorate decât prin avere, alte soluții nu există. Eroina înțelege foarte bine acest adevăr și desfășoară o admirabilă putere de muncă, voință și inteligență, pentru a amortiza, în acest fel, loviturile soartei. În apriga luptă a vieții, Mara este un erou care a obținut victoria pentru că și-a cunoscut adversarii, nu s-a lăsat învinsă, ci i-a învins adesea cu aceleași arme.

P. MARCEA, I. Slavici, București, Editura pentru literatură, 1965, p. 342—343.

În cele mai importante nuvele, ca și mai târziu în romanul Mara, Slavici se dovedește fidel metodei sale de creație realistă oglindind viața societății transilvănene pe care o cunoaște îndeaproape, transmițând nealterată nota specifică vieții satului de peste munți într-un anumit moment istoric. De aici izvorăște spiritul popular care pulsează puternic în opera sa; respectând realitățile și păstrând culoarea locală a mediului social descris în aceeași manieră artistică pe care o vor dovedi marii scriitori ardeleni: George Coșbuc, Octavian Goga, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Pavel Dan și Titus Popovici, Ioan Slavici se dovedește și în acest sens un deschizător de drum.

Domnica FILIMON-STOICESCU, Prefață la vol.: Ioan Slavici, Moara cu noroc, colecția „Lyceum“, Editura tineretului, 1967, p. 15—16.

Ceea ce lovește pe orișicine recitește astăzi pe Slavici este, în primul rând, o lipsă de preocupare a scrisului frumos. Slavici este departe de a avea nu numai ceea ce se numește stil frumos, dar chiar stil îngrijit. Îi lipsesc cadența frazei, armonia perioadelor, rotunjimea vorbelor; n-are nici imagini, nici culoare; nu știe să descrie un peisaj, e lipsit de orice

pitoresc în zugrăvirea fizică a personajelor; are lungimi și insistențe inutile și câteodată nu respectă nici regulile elementare ale narațiunii, întrebându-se greșit timpurile. Nuvelele lui sunt departe de cursivitatea dulce a lui Creangă și de horbota îngrijită a frazei lui Caragiale. Totuși ce-l făcea să fie apreciat de oamenii de la „Convorbiri literare“ și de Maiorescu? Și care a fost cauza pentru care el astăzi este considerat, după Costache Negruzzi, drept unul din fondatorii nuvelei românești?

În primul rând, puritatea vocabularului. Slavici, cu toate stângăciile și cu tot stilul lui neîndemânatic, are o curată și aspră limbă românească. O limbă poate cam necioplită, colțuroasă și dură, dar lipsită de neologisme și perfect armonizată cu personajele lui și cu lumea pe care el o evocă. Această lume e aceea a satelor din Transilvania. Într-o vreme când poporanismul nu exista ca școală literară, Slavici și-a pus țărani să vorbească simplu, a observat bine mediul satelor și a descris acest mediu fără prea multă idealizare, fără multă artă, dar și fără înconjur, urmărind adevărul. Lumea satelor, la noi, a găsit în Slavici unul dintre cei dintâi cronicari fideli și realiști. Spre deosebire de poporaniști, Slavici n-a făcut literatură țărănească cu program. Om al satului, el a descris satul cu simplitate, dragoste, râvnă și voie bună.

A. PHILIPPIDE, *Considerații confortabile*, vol. I, București, Editura Eminescu, 1970, p. 85—86.

Prozatorul a surprins cu ascuțime un moment social-istoric foarte caracteristic, întrucât privește ridicarea burgheziei comerciale din orașele de pe valea Mureșului și din câmpia Aradului. Ea nu provine din rândul mahalagiilor, ca Jupân Dumitrache, ci mai degrabă din țărănime. De altă parte, în Ardeal, împrejurările sunt de așa natură, încât ascensiunea se bazează mai mult pe întrepeditatea economică, pe energie, muncă și răbdare, foarte puțin, deloc chiar, în acest caz, pe tertipurile politice. Pe la mijlocul secolului trecut, târgurile din mănoasa câmpie a Aradului, cum ar fi Radna și Lipova, de care e vorba în roman, au cunoscut o mare înflorire a negoțului și a meșteșugurilor. Numai leneșii — pare a lăsa să se înțeleagă scriitorul, foarte de departe de astăzi — rămân săraci. Mara este o mare energie, care din nimic

realizează o avere considerabilă. Începe cu negoțul mărunț de zarzavaturi și pește. Curând însă banii strânși cu zece capete sunt plasați în afaceri de anvergură, și toată lumea știe cât de bogată este. Începe s-o respecte și s-o admire. Nu-i adevărat că am avea a face numai cu un Harpagon ori cu un Hagi Tudose feminin, ba nici măcar cu un Grandet. Zgârcenia, câtă este ea în caracterul Marei, apare mai curând ca rezultatul unei vieți dure, austere, pe care femeia o folosește drept principala ei armă într-o lume pusă pe căpătuială pe toate cărările. De aceeași natură este și șiretenia cu care caută a-și educa și instrui copiii, gândind foarte practic și lucid viitorul lor, apelând la bunătatea maicii Aegidia s-o primească pe Persida la călugărițe sau folosindu-se de slăbiciunile menajului Bocioacă, în vederea carierei de meșter cojocar a lui Trică. În fond, mentalitatea precupeței este aceea a unei țărance care, intuitiv mai mult, știe că instituțiile — cum ar fi pensionatul de pe lângă mănăstire — sunt datoare să sprijine ridicarea celor de jos și nu-și face un scrupul prea mare umilindu-se și arătând că nu are cu ce să plătească întreținerea în școli a copiilor. Aceeași mentalitate țărănească o face să treacă ușor peste sensibilitatea lui Trică, adolescentul asaltat de frivola nevastă a lui Bocioacă. Momentul trebuia neapărat exploatat în scopul punerii la cale a unei căsătorii avantajoase cu fata bogatului staroste și patron. Mara îl dăscălește pe necoptul fiu în chipul cel mai practic cu putință, înlăturând mofturile sentimentale și punându-i în față realitatea brutală.

„Nu este singura mamă care-și mărită fata după băiatul ce-i place. Ține-o cu vorba până ce nu-ți dă fata ș-o să ai soacră care se teme de tine și nu ți se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte. Fata e bună, frumoasă și cu avere, intri în casă bună și, dacă ești om, faci ce vrei din ea.“

Personajul este simpatic, și chiar așa îl vede autorul, cu toate că îl dezbracă nemilos de orice urmă de idealitate.

Ion ROTARU, O istorie a literaturii române, vol. I, București, Editura Minerva, 1971, p. 505—506.

Marea realizare a artei lui Slavici o constituie, și în Mara, așa cum o cunoaștem și din „novele“, descrierea iubirii. Este interesant de observat că și pentru orășenii lui Slavici iubirea este soartă, destin, ce ți-e scris. Scena în care Mara îi tâlmăcește Persidei data sub care stă

destinul ființei umane este, în acest sens, printre cele mai caracteristice. Slavici nu este cel dintâi și nici singurul scriitor de la noi care descrie iubirea astfel. I. Heliade-Rădulescu, cu Zburătorul său, trebuie neapărat pomenit, după cum nu trebuie pierdut din vedere nici Coșbuc, cu atâtea din „idilele“ sale.

Romancierul descrie însă iubirea, cum face și în „novele“, și ca supremă probă în verificarea tăriei de caracter. Națl și Persida au, în rolul îndrăgostiților, multe trăsături comune cu cei din nuvele, dar curba vieții lor este alta. Drumul lui Națl în viață se aseamănă, fie măcar și

o învăluie grijile vieții de familie. Are de biruit apoi nu numai greutatea gospodăriei, ci și nestatornicia soțului, pornit pe calea destrămării morale. Delicatesța cu care își înconjoară totuși soțul, încrederea în fondul uman recuperabil al acestuia sunt mișcătoare.

D. VATAMANIUC, Note la romanul Mara, în: Ioan Slavici, Opere, vol. VII, București, Editura Minerva, 1973, p. 782—784.

Începându-și activitatea cu studii sociologice, având o solidă pregătire filozofică și istorică, bun cunoscător al arhivelor trecutului nostru național, dar și al vieții zilnice a claselor populare, observate în peregrinările sale din ținuturile Banatului și Crișanei, apoi în realitățile sudului țării (cu reflexe în evocarea răscoalelor din 1907 într-o nuvelă apărută postum, Căile morților), Slavici are, în plină epocă de stilizări și falsificări semănătoriste, o privire pătrunzătoare și eliberată de orice sentimentalism. E semnificativ faptul că acest contemplator lucid a rămas imun la orice exaltare naționalistă, la orice romantism al misticii țărăniște, fie că el venea din cercul lui Iorga sau din acela al lui C. Stere, în egală măsură cu recea lui judecată asupra calofiliei. „Munca literară nu e un fel de sport pentru distrațiunea celor ce n-au ce face, scria el în 1904, ci un apostolat pentru care se cere vocațiune și pregătire“. Iar în 1910 accentua: „Ceea ce dă valoare și farmec opere de artă e nota particulară, nu în fondul estetic, nici în plăsmuirea ei, ci în înfățișarea în aieva a plăsmuirii, iar aceasta trebuie să fie națională“. Dar național nu însemnează pentru el separarea de spiritul universal, rețineră în forme conservatoare, de primejdios orgoliu, ci confruntare, deschidere, cultură în sens major. El rămâne credincios unei formulări a apelului de la Putna din 1871, care, probabil, îi aparține textual: „Națiunea română voiește cultură, și cultura trebuie să fie una, omogenă la Prut și la Someș, omogenă în sânul Carpaților cărunți și pe malurile umede ale Dunării. Și viitorul, cultura viitorului, unitatea spirituală a viitorului zace în noi, în generațiunea prezentului“. Dincolo de erorile lui în practica unui program politic unde s-a răzlețit de la curentul general, el își asuma și avertismente ce aveau să se dovedească exacte, iar agitației șovine îi prefera o generoasă optică internațională, denunțând pe toți cei ce doreau să provoace „lupta de rase“ și avertizând că-și va da toată silința „ca lupta să rămână ceea ce în adevăr este, o

parte din marea luptă ce se petrece în Europa între exploataatori și exploatați“ (1893). Îndemnul său esențial era luciditatea. Vroia să dea poporului „lumina ce se cere în timpul în care trăim; să-i deschidem calea pentru bunul trai material“.

Mircea ZACIU, *Prefață la volumul Ioan Slavici, Moara cu noroc, Craiova, Editura Facla, 1974, p. 6—7.*

Locul și timpul în care se desfășoară acțiunea romanului său Mara, ce vede lumina tiparului la 1894, sunt considerate de ardeleanul Ioan Slavici drept fericite: regiunea subcarpatică apuseană, la întâlnirea Transilvaniei cu Banatul, în preajma instituirii dualismului austro-ungar. El însuși susține, într-un text publicistic, că „timpul de la 1850 la 1868 a fost binecuvântat pentru românii din împărăția austriacă.“ Iobăgia era desființată, egalitatea înaintea legilor proclamată, iar limba română garantată în biserică, școli, administrație și justiție. Perimetrul dintre Radna, Lipova, Arad, în bogata vale a Mureșului, îi apare pentru acea vreme, scriitorului nostalgic de mai târziu, ca un fel de utopie convenabilă, vrednică a fi reactualizată, ca un paradis profan, cu luminile și umbrele lui verosimil distribuite, ce s-a pierdut o dată cu propria lui copilărie și adolescență.

Orânduit cu o știință epică și o stăpânire sensibilă apreciable, originalitatea romanului Mara constă în faptul că, printr-o poveste de dragoste urmărită cu răbdare în toate meandrele ei pline de surpriză și dramă, se impun realități și probleme sociale fundamentale pentru provincia transcarpatină în acea epocă; pe de o parte formarea prin hărnicie și stăruință a unei burghezii române, pornind de la stratul de bază al meseriașilor constituiți în bresle și alcătuind un amestec salubru de rural și urban, iar pe de altă parte existența unei patrii multinaționale și poliglote. În general personajele preferate de Slavici sunt mai degrabă micii burghezi de la oraș decât țărani ori intelectualii. Chiar preoții lui sunt mai curând practicanți ai moralei sociale, decât îngrijitori ai sufletului individual.

Ion NEGOITESCU, *Istoria literaturii române, Editura Minerva, București, 1991, p. 114.*

Cu Mara, Slavici a înscris cel mai mare moment în evoluția speciei românești de la Ciocoi vechi și noi la Ion. Apărut inițial în Vatra (1894),

editat în 1906, romanul e o amplă și densă monografie a unor medii semițăărănești și de meșteșugari din părțile Aradului, în care se înfiripă o poveste de iubire între doi tineri de nație diferite. Ca în Moara cu noroc, dar pe spații mai vaste, specificul regional se revelă în tablouri admirabile. Neșterse rămân în memorie priveliști ca aceea a imensei podgorii sau a târgurilor autumnale arădene. Străbătând ținutul viticol seara, la vremea culesului, „vezi în fața ta parcă un alt cer, un fel de negreață întinsă în fața ta și nenumărate lumini risipite pe ea, focurile ce ard la crame (...)“. La Arad, străzile și câmpia din împrejurimi sunt pline de care cu bogății din „șapte ținuturi“: „poame de pe Crișuri și din Valea Murășului“, „lemnărie din munții Abrudului“, bucate din câmpie, și pe jos se înșiruire butoaie cu vin și rachiu. În piața de vite abia mai încap turmele de porci, hergheliile de cai, cirezile de cai și boi. Pretutindeni, omenet de limbi felurite, ca la un alt turn al lui Babel. Pe înserate, împrejurul urbei se aprind „mii de focuri“, pe lângă care stau: „aici români, colo unguri, mai departe șvabi ori sârbi, iar printre aceștia slovaci, ba până chiar și bulgari“. Durabilă impresie lasă și descrierile de momente speciale tipice din viața unor bresle, relatările privind organizarea acestora. Pentru obținerea calificării, viitorul cojocar confecționează o bundă înflorată; calfa de măcelar dă „lovitura de maestru“, înjunghiind în doar câteva clipe un juncan ornamentat cu flori, panglici și cârpe și scoțându-i măruntaiele fără a păta aceste podoabe. Calitatea de meseriaș se dobândește cu condiția și a parcurgerii câtorva ani de ucenicie, slujirea timp de un an a patronului și efectuarea a doi ani de călătorie, ca în romanul lui Goethe despre Wilhelm Meister și în alte opere ale prozei occidentale. Relevant e dezvăluită în Mara psihologia socială, inclusiv mentalitatea grupurilor profesionale, cu specificul regional. Înstăriți oamenii sunt strânși la pungă, dar predispuși sa-și etaleze bogățiile. Dacă s-ar putea, ei n-ar da nici un ban din mână, dar nu pierd ocaziile de-a arăta ca dispun de „arginți“. Sub aspectul acesta, apar ambiții și rivalități chiar în sânul familiilor. Ambiția oricărui român e de-a avea neapărat cojoc, și unul cât mai împodobit: „Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ce-i aduce câștig cojocarului“. Ne găsim într-o mică lume distinct patriarhală: amestecată etnic și profesional; parte rurală, fără a fi propriu-zis țărănească, parte rudimentar urbană încremenită în existența ei specifică, jalonată de rânduielile seculare, neatins de duhul transformator al timpului istoric, materializate în datini imune

la tot ce e de natură să le clinească. Existența evoluează pe făgașe prestabilite, momentele de vârf ale biografiilor individuale se consumă ritualic, gândirea și inițiativele personale sunt subordonate mentalităților și prejudecăților colective.

O prejudecată cu adânci rădăcini e cea a purității etnice. Vorbitorii de limbi diferite nu se dușmănesc, oferă, dimpotrivă, un exemplu de conviețuire armonică, însă fiecare ține să-și conserve intactă individualitatea națională. Aprinsă în acest climat spiritual, iubirea dintre Persida, fiica preocupatei Mara, și Națl, fiul măcelarului Hubarnațl, contrariază o tenace concepție de viață. Într-un cadru ardelean se reeditează, cu alte date și alt substrat psiho-social, drama lui Romeo și a Julietei. Se izbesc două puteri titanice: iubirea și inerția tradițiilor. Deși admite că dragostea e o forță a naturii, căreia nimic nu i se poate împotrivi („Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea”), Mara nu se învoiește cu nici un chip ca fiica ei să-și „spurce sângele” măritându-se cu un străin: neamț și papistaș. Identic judecă părinții lui Națl. Tensiunea ce se creează (intensificată și de complicații colaterale, îndeosebi de cele din familia băiatului, unde există și un fiu nelegitim, Bandi, făcut de Hubăr cu o nebună, care, dezzechilibrat, își va omorî în cele din urmă tatăl) generează un autentic roman de iubire, incluzând momente de dramatism și cea mai adâncită analiză psihologică existentă în proza românească din secolul trecut, chiar dacă, asemenea celei din nuvele, în special din Moara cu noroc, succintă, dar pătrunzătoare, este operată cu mijloace neevoluate, proprii artei narative clasic realiste.

Roman de construcție masivă, solid încheșată, Mara își datorează forța epică — asemenea celor mai rezistente nuvele slaviciene — îndeosebi creației de oameni. Zugrăviți cu obiectivitate, atribuindu-se fiecăruia însușiri de toate felurile, bune și rele, eroii par făpturi reale, nuanțat diferențiate. Hubarnațl, măcelarul tăcut, încăpățânat și timid, cojocarul Bocioacă, sobru, Ignatius (Națl), complicat și impetuos, Trică, fiul Marei, „băiat bun”, fără personalitate, Persida, suflet onest, soție devotată, dar mai ales Mara însăși, sunt figuri dintre cele mai vechi în galeria de personaje ale prozei narative românești. Mara e de-a dreptul monumentală. Tipică întrupare a feminității voluntare, această văduvă dârză și tenace nu e câtuși de puțin o altă Doamna Chiajna sau Vidra, dar, în ambiția ei de a fi o perfectă mater familias, și nimic altceva, acționează cu tot atâta dibăcie și perseverență ca ele. Dăruită de natură

cu o constituție corporală adecvată cumulului de funcții asumate, feminine și masculine, Mara e o „muiere mare, spătoasă, greoaie, cu obajii bătuți de soare, de ploi și de vânt“, „soioasă, nepieptănată“, care, neștiind ce e odihna și făcând în genere abstracție de ea însăși, se frământa tot timpul, economisește până la absurd, întreprinde tot ce îi stă în putință spre a strânge cât mai multă avere pentru copii, „sărăcuții mamei“. Conștientă că „banul e mare putere“, care „deschide toate ușile și strică toate legile“, țăranca negustoreasă, pentru a și-l procura, „vinde ce poate și cumpără ce găsește“, alergând în acest scop de la Arad la Radna, de acolo la Lipova, și înapoi, arendează podul peste Mureș și transportul lemnului cu plutele, practică și camăta. Baniul îi păstrează în ciorapi, și ține atât de mult să nu cheltuiască din ei încât se face luntre și punte spre a nu plăti nici măcar pensionul Persidei, deși tocmai călugărița care îl conduce îi înlesnise arendarea podului. „Muiere proclată“, bărbătoasă, Mara nu e, totuși, lipsită de feminitate. Ca mamă, ea are pentru odrasle atenții și duioșii de felul celor ce vor da o trăsătură de umanitate înrăitei Aglaie Tulea, eroina călinesciană din Enigma Otiliei.

Dumitru MICU, Scurtă istorie a literaturii române, vol.1. Editura Iriana, București, 1994, p.286-288.

Mara este cea mai izbutită operă a lui Slavici și unul din cele mai bune romane românești. Aici se adâncesc problemele sociale tratate în nuvele și se adaugă probleme noi, naționale și profesionale.

Mara Bârzovanu, văduva unui cizmar sărac din Radna, crește doi copii, pe Persida și pe Trică, „sărăcuții mamei“. Întâi, Mara e preocupată, apoi arendează de la mânăstire podul de peste Mureș, percepând taxa de trecere. Astfel, strângând ban cu ban, văduva dă pe Trică la jocărie, la meșterul Socioacă, și pe Persida, la călugărițele catolice de la Lipova. În curând, Persida atrage privirile lui Ignatius (Nașl), fiul unui măcelar neamț bogat. Fata se îndrăgostește și ea de Nașl, dar nici Mara și nici părinții lui nu vor să audă de căsătorie. Mara nu admite ca Persida să se mărite cu un om de altă naționalitate și profesiune: „Neam de neamul meu — zicea ea — nu și-a schimbat sângele.“ De altă parte, familia lui Hubăr, mai înstărită, nu admite nici ea însoțirea lui Nașl cu fiica unei precupețe. Un teolog român, Codreanu, cunună fără consimțământul părinților pe cei doi tineri, care pleacă la Viena. După câțva timp, Persida

și Națl se întorc în țară și deschid un birt. Națl nu poate îndura depărtarea de părinți și bate pe Persida, mai bine zis se ia la bătaie cu ea, căci Persida nu se lasă bătută. În sfârșit, când Persida naște un copil, după ce mai pierduse unul, Mara și Hubăroaia se împlânzesc și primesc să meargă în casa tinerilor. Mara convine chiar ca nepotul să fie botezat în legea papistășească, întrucât, după cum spune ea, „oameni suntem cu toții, tot creștini, creștini adevărați, tot un Dumnezeu avem“. Romanul vrea să demonstreze că nu există fericire casnică în afara legii. Hubăr, care a mai avut un copil nelegitim, pe Bandi, este ucis de acesta într-o criză de demență, pe când voia să-l legitimizeze. Mara este o femeie întrepridă, voluntară. „Muiere mare, spătoasă, greoaie și cu obrazii bătuți de soare, de ploi și de vânt“, toată energia ei este catalizată în direcția creșterii celor doi copii. Deși femeie simplă, priceperea în afaceri nu-i lipsește. Pe măsură ce capitalul ei sporește (va arenda și o pădure), Mara reduce cheltuielile la strictul necesar. Persida e ținută la mânăstire aproape gratis, Trică, în loc să meargă la școală, e dat ucenic. Gândul Marei este să însoare pe Trică cu fata lui Bocioacă și, fiindcă Trică e asaltat și de soția lui Bocioacă, Mara, senină, dă fiului ei sfatul să nu piardă ocazia unei bune căsătorii prin lipsă de tact: „Ține-o cu vorba până ce nu-ți dă fata, apoi scuipe-o în față și-o să ai soacră care se teme de tine și nu ți se urcă-n cap“. Trică trebuie să plece la oaste și soția lui Bocioacă pune la cale răscumpărarea băiatului, trimițând pe Bocioacă să ceară bani de la Mara. Mara face în așa fel, încât banii sunt împrumutați chiar de la Bocioacă. Însăpământat de urmări, Trică se înrolează voluntar și Mara, deși supărată că feciorul pleacă la război, își admiră totuși fiul în uniformă, încredințată că banii luați de stat vor fi restituiți.

Scriitorul știe să dozeze astfel faptele, încât patima de bani să nu transforme pe Mara într-un monstru. Echilibrul între setea ei de înavuțire și dragostea pentru copii se menține. La botezul copilului Persidei, asistă la o scenă foarte semnificativă din acest punct de vedere. Mara vrea să dovedească lui Hubăr că Națl nu e mai presus de fata ei și înfățișează zestrea fetei: peste 30 000 de florini. Dar apoi se răzgândește: să dea numai 30 000 în cap. Nu e prea mult? Să dea numai 25 000 ori chiar numai 20 000. În cele din urmă se hotărăște să dea 10 000. Văzând lumea adunată, îi pare rău totuși că nu adusese mai mulți bani. Către Națl: „ — Uite! îi zice, am ținut și eu să fac un dar pentru copil. Nu mult — o parte din zestrea Persidei: opt mii de florini. Am să vi-i dau — adăugă

întinzându-i banii — și pe ceilalți. “ Națl, generos, refuză să primească și Mara se bucură că poate să-i păstreze ea.

Slavici este un pictor delicat al eroticii rurale și creează cu gingășie figura Persidei, o fată plină de ingenuitate, deși o fire aprigă ca și mama ei. Dragostea Persidei pentru Națl este la început un sentiment curat, o nevoie de comuniune și o dorință de a vindeca chinurile lui Națl care, dominat de pasiune, se crede un om pierdut, un predestinat la suferință. Tinerii trec printr-o epocă de mare zbućium, neștiind ce să facă din cauza opoziției părinților, se întâlnesc pe ascuns și se amenință reciproc cu despărțirea, până ce hotărăsc să fugă împreună. Dialogurile surprind cu finețe candoarea sufletelor simple. [...]

Mara oferă cea mai cuprinzătoare imagine a societății rurale ardelenene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de un echilibru de compoziție clasic. În special figura energetică a Marei, zbućiumându-se să-și crească omenește copiii, trecând peste toate piedicile, rămâne o creație de neuitat.

Alexandru PIRU, *Istoria literaturii române, Editura Grai și suflet — Cultura Națională, București, 1994, p. 104-105.*